

**Musée en  
plein air  
— Sart Tilman**

Deze brochure  
hoort bij het  
“Plan van de  
collectie”

# Wandelroutes in Sart Tilman

**5 routes  
kunst, natuur en architectuur**

Met de steun van:



# Hoe deze gids gebruiken?

Alle beschreven routes zijn in de eerste plaats vrijblijvende voorstellen, waarvan je gerust kan afwijken. Je kan ze naar hartelust combineren, inkorten of uitbreiden. Het Openluchtmuseum Sart Tilman bezit nagenoeg 120 kunstwerken. Tijdens je wandeling zal je naast de voorgestelde werken in de door jouw gekozen route onvermijdelijk ook werken uit andere routes kruisen. Geniet met volle teugen van deze uitzonderlijke site!

## KAART

De wandelroutes gaan hand in hand met het «Plan van de collectie» dat 24/7 verkrijgbaar is in de verdeelautomaten. Deze staan opgesteld voor het Onthaalpalvijoen (B1) van het Openluchtmuseum en zijn onbeperkt toegankelijk. De nummers op elk plan verwijzen naar de nummering van de werken.

## QR CODE

Dicht bij de meeste werken vind je een plaatje met de naam van de kunstenaar en de titel van het werk. Via de QR code kan je met je smartphone de uitgebreide uitleg van het werk raadplegen.

## TOEGANKELIJKHEID

De openluchtcollectie (groene nummers op het plan) is gratis en 24/7 toegankelijk. De werken die opgesteld zijn in de gebouwen (blauwe nummers) zijn uitsluitend tijdens de openingsuren te bezichtigen (raadpleeg [www.campus.uliege.be](http://www.campus.uliege.be)).

De routes zijn in het bijzonder voor wandelaars aangelegd en zijn doorgaans ook per fiets bereikbaar, al zal je hier en daar een eindje te voet moeten gaan (bijvoorbeeld aan de trappen van de Rechtsfaculteit B31).

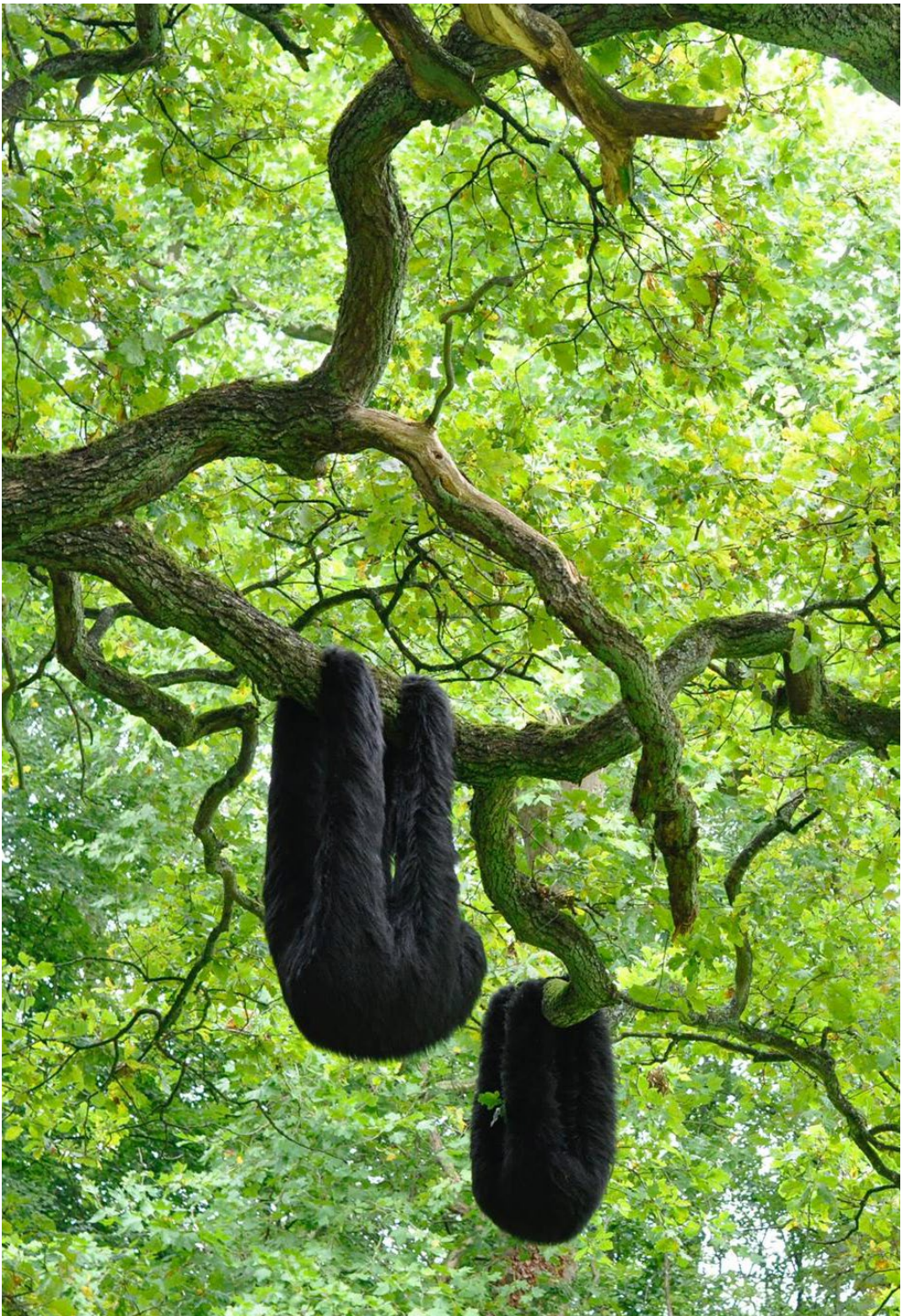
Hoewel het parcours soms een hoogteverschil vertoont, zijn verscheidene paden beslist voor rolstoelgebruikers of kinderwagens toegankelijk. Aarzel niet om raad te vragen (je vindt onze gegevens op de rugzijde van deze brochure)!

## OPGELET

Wees voorzichtig wanneer je te voet of per fiets verplaatst, vooral bij het kruisen van hoofdwegen (zoals de Boulevard de Colonster en de Boulevard du Rectorat). De wegcode blijft van toepassing.

Respecteer de rust in het park, de kunstwerken en de omgeving.

Het Openluchtmuseum Sart Tilman kan niet verantwoordelijk gesteld worden voor eender welk persoonlijk ongeval, schadegeval of diefstal die tijdens je bezoek aan de site zouden kunnen voorvallen.



# Het Openluchtmuseum van Sart Tilman

Op de heuvels ten zuiden van Luik biedt het Openluchtmuseum van Sart Tilman een combinatie van natuur, architectuur en hedendaagse kunst. Al van bij de oorsprong in de jaren zestig wensten de oprichters van de universiteitscampus bewust te experimenteren met kunst in de publieke ruimte. Zonder muren, ticketbalie of bewakers is het domein dagelijks gratis toegankelijk voor het publiek, 24/7.

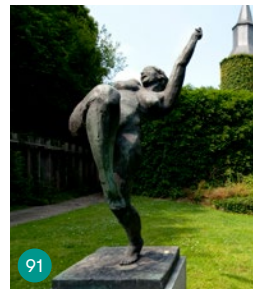
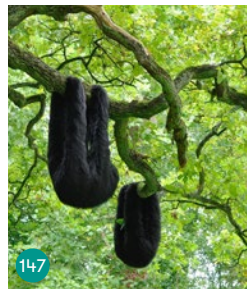
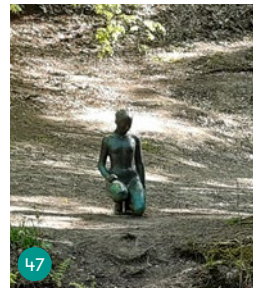
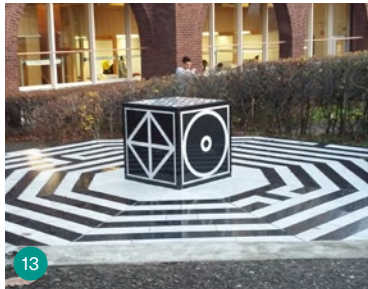
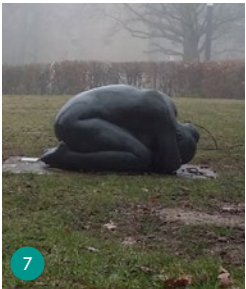
De collectie telt momenteel nagenoeg 120 werken, waarvan er iets minder dan 100 in openlucht staan opgesteld. Monumentale beeldhouwde en geschilderde werken vormen de kern. De meerderheid van de kunstenaars zijn geworteld in de Federatie Wallonië-Brussel en behoren ofwel tot de gevestigde waarden (Peter Downsborough, George Grard, Serge Vandercam, Félix Roulin, Pierre Alechinsky, Léon Wuidar...) ofwel tot een beloftevolle jongere generatie (Elodie Antoine, Clémence van Lunen, Messieurs Delmotte, Xavier Mary...). Wereldbepaalde kunstenaars zoals Sol LeWitt, Daniel Buren, Claude Viallat en Niele Toroni gingen dan weer aan de slag in het C.H.U., het universitaire ziekenhuis van Luik.

In het Openluchtmuseum zijn er geregeld tijdelijke installaties en tentoonstellingen. Kunstenaars zoals Cathy Alvarez, Aline Bouvy, Olivier Bovy, Patrick Corillon, Djos Janssens, Sophie Langohr, Xavier Mary, Loup Sarion of ook Jeanne Susplugas vonden er recent een forum.

Naast de artistieke collectie bezit Sart Tilman eveneens een uitzonderlijke combinatie van architecturaal en natuurlijk erfgoed. De verschillende universitaire gebouwen en infrastructures – van de oudste tot de meest recente – werden door gerenommeerde architecten (Claude Strebelle, André Jacqmain, Charles Vandenhove...) ontworpen. Zo is het universitaire domein van Sart Tilman met zijn 400 ha - waarvan meer dan 250 ha als beschermd natuurgebied zijn geklasseerd - een waar architectuurmuseum én een immense groene long voor de stad Luik.

Elk van de voorgestelde routes verbindt op een unieke manier kunst en architectuur met weidse natuur. Groot en klein kunnen er hun hart ophalen.

**Geniet ervan!**



# De hoogtepunten

In deze route maak je een reis door de tijd langs de hoogtepunten van de collectie: van het oudste werk van het museum, *Het zotte geweld* van Rik Wouters, tot het recentste, *De luiaards* van Élodie Antoine. Laat je verrassen door de zeer uiteenlopende stijlen, materialen en technieken. Het parcours loopt hoofdzakelijk door het Quartier Agora waarin zich het merendeel van de collectieobjecten bevindt. Mis tegen het einde van de wandeling *De dood van de automobiel* niet dat waarschijnlijk het meest emblematische werk van het museum is en bekendheid geniet bij alle Luikenars.

**Vertrek en aankomst:** Onthaalpaviljoen van het Openluchtmuseum (B1), Rond-point Simone David-Constant, 4000 Luik

**Afstand:** ca. 4,5 km | **Duur:** ca. 2u | **Markering:** roze route op het plan

Volg de volgorde van de onderstaande nummers op het grote plan:

## QUARTIER AGORA

- 106 Nic Joosen, *Het blad, de vleugel, het ooglid*, 2001 (4 sculpturen)
- 144 Jean-Pierre Ransonnet, *De rode spar*, 2013
- 1 Vincent Strebelle, *De schaduw van de Torê* (stier van Luik), 1985
- 2 Tapta, *Transit*, 1992
- 3 Jo Delahaut, *Esplanade*, 1987
- 20 Pierre Culot, *Muur van steen uit het viséentijdperk*, 1967
- 4 Francis André, *Stier*, 1984
- 7 George Grard, *Het musje*, 1960
- 13 Léon Wuidar, *Labyrinth*, 1987
- 118 Emile Desmedt, *Imago*, 2006
- 18 Pierre Alechinsky, *Album en blauw*, 1985

## CHEMIN DE LA VALLÉE

- 48 Eugène Dodeigne, *Groep* 1981, 1981
- 47 Charles Leplae, *Het geknielde meisje*, 1951
- 45 Patrick Corillon, *Siesta's op de Luikse heuvels*, 1996 (3 verschillende inplantingen)

## QUARTIER URBANISTES

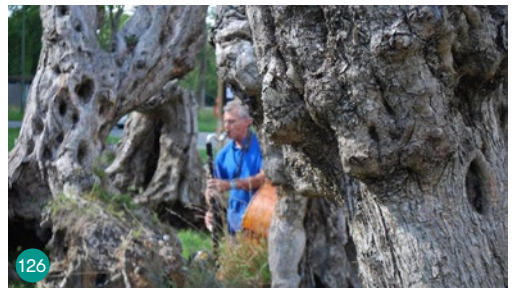
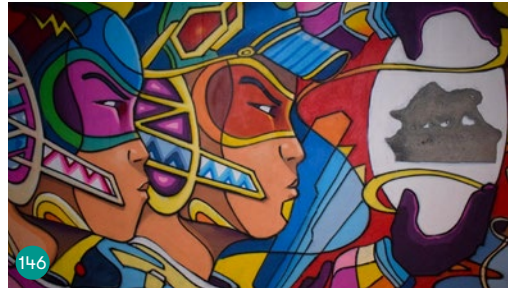
- 95 Fernand Flausch, *De dood van de automobiele*, 1980 (voorzichtig oversteken!)

## QUARTIER POLYTECH

- 147 Élodie Antoine, *Een kolonie luiaards in zwarte pels*, 2018 (kijk omhoog!)

## EXTRA

Naast deze route kan je aan het Kasteel van Colonster *Het zotte geweld* (1912) 91 van Rik Wouters bewonderen en in het universitaire ziekenhuis, C.H.U., de muurpanelen van wereldvermaarde kunstenaars als Sol LeWitt, Daniel Buren, Claude Viallat en Niele Toroni.





# Hedendaagse kunst

Deze wandeltocht biedt je een blik op de hedendaagse kunst van het Openluchtmuseum en laat je de recentste aanwinsten sinds het begin van de jaren 2000 ontdekken. Opvallend is de integratie van “belevingskunstwerken”: zo is er de geluidsfontein van Olivier Bovy - leg je oor te luisteren tegen de opening - of het observatorium van Nicolas Kozakis dat je gezicht op de vallei kadert. Mis in het Quartier Blanc Gravier Harry niet, de laatste aanwinst van het museum; de fascinatie voor industriële productieprocessen schemert door in de plastische taal van Xavier Mary die de neus van een John Deere tractor herwerkte. Dicht bij de botanische gebouwen verderop ontdek je de subtiel in het landschap geïntegreerde lijnen van minimalist Peter Downsbrough. De zeer diverse vormtaal van de geselecteerde werken toont in welke mate het Openluchtmuseum ruimte geeft aan experimenten met actuele kunst in de publieke ruimte.

**Vertrek en aankomst:** Onthaalpaviljoen van het Openluchtmuseum (B1), Rond-point Simone David-Constant, 4000 Luik

**Afstand:** ca. 6 km | **Duur:** ca. 2u30 | **Markering:** gele route op het plan

Volg de volgorde van de onderstaande nummers op het grote plan:

## QUARTIER AGORA

- 106 Nic Joosen, *Het blad, de vleugel, het ooglid*, 2001 (4 sculpturen)
- 144 Jean-Pierre Ransonnet, *De rode spar*, 2013
- 146 JABA, zonder titel, 2018 (in de tunnel onder het beeld *De schaduw van de Toré* 1)
- 114 Florence Fréson, *Doorsteek*, 2002
- 123 Nicolas Kozakis, *Panoramische refuge*, 2011 (tegenover het Quartier Agora)
- 156 Olivier Bovy, *Er is iemand in de kamer*, 2019 (tegenover het Quartier Agora)
- 118 Emile Desmedt, *Imago*, 2006
- 150 Michaël Dans, *Onder ons*, 2010

## QUARTIER VALLÉE

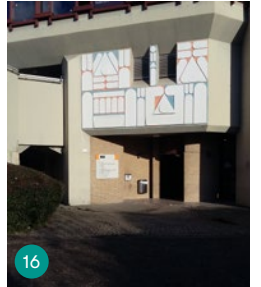
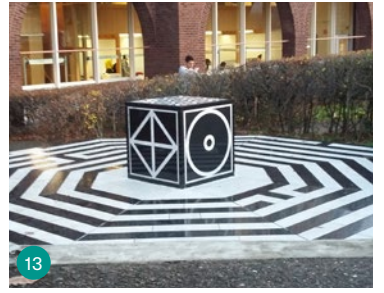
- 121 Peter Downsbrough, *TOUR, AU, DE, LA, LE, RE*, 2007

## QUARTIER BLANC GRAVIER

- 155 Xavier Mary, *Harry*, 2018

## QUARTIER POLYTECH

- 147 Elodie Antoine, *Een kolonie luijaards in zwarte pels*, 2018 (kijk omhoog!)
- 126 Songes, *Desracines*, 2015



# Kunst en architectuur

Naast de kunstcollectie beschikt Sart Tilman over een uitzonderlijk architecturaal patrimonium dat onlosmakelijk verbonden is met de ontwikkeling van de universiteitscampus begin jaren zestig. De diverse universiteitsgebouwen en infrastructuren werden van de eerste tot de laatste door befaamde architecten ontworpen. Ze maken van Sart Tilman een waar architectuurmuseum in openlucht. Architect Claude Strebelle legde de basis van het hele concept. Hij volgde de ontwikkelingen tientallen jaren op en insisterde op de integratie van kunst en architectuur. In wedstrijden liet hij kunstenaars ontwerpen indienen voor de “verbindingen” tussen de verschillende Quartiers. Dat was het zaadje dat in 1977 officieel tot het Openluchtmuseum van Sart Tilman zou uitgroeien. Op dit parcours maak je kennis met een aantal unieke kunstwerken, de verbindingen, de integratie van uitzonderlijke architectuur en specifieke beeldhouwwerken die op prehistorische of droombouwwerken geënt zijn.

**Vertrek en aankomst:** Onthaalpaviljoen van het Openluchtmuseum (B1), Rond-point Simone David-Constant, 4000 Luik

**Afstand:** ca. 2 km | **Duur:** ca. 1u | **Markering:** blauwe route op het plan

Volg de volgorde van de onderstaande nummers op het grote plan:

## QUARTIER AGORA

- 3 Jo Delahaut, *Esplanade*, 1987. Verbinding tussen de Boulevard du Rectorat en de Grands amphithéâtres (grote aula's)-B7a (arch. Pierre Humblet, 1967)
- 13 Léon Wuidar, *Labyrinth*, 1987. Verbinding tussen de Place des Orateurs en de Psychologiefaculteit-B32 (arch. Claude Strebelle, Charles Dumont, 1982)
- 14 Pierre Caille, ... *Psy*, 1982. Integratie in de Psychologiefaculteit-B32
- 11 Jean-Marie Mahieu, *Idee voor ingang*, 1983. Integratie in de Psychologiefaculteit-B32
- 10 Jean-Paul Laenen, *Kaleidoscopische toren*, 1982. Integratie in de Place des Orateurs vlak bij de Rechtsfaculteit-B31 (arch. Claude Strebelle, André Jacquain, Daniel Boden, 1981)
- 9 Groupe TOUT, *Duif. Droom van weldra*, 1982. Verbinding met de Rechtsfaculteit-B31
- 8 Félix Roulin, *Verbinding I – Reflectie met opgeheven voet*, 1982. Verbinding Rechtsfac-B31
- 16 Léon Wuidar, *Monumentale compositie*, 1977. Integratie in het Studentenhuis/ voormalig universitaire restaurant-B8 (arch. André Jacquain, 1968)
- 20 Pierre Culot, *Muur van steen uit het viséentijdperk*, 1967. Verbinding naar de Grands amphithéâtres (grote aula's)-B7a (arch. Pierre Humblet, 1967)
- 34 Claude Strebelle, *De ogen* 1977. Integratie in de Petits amphithéâtres/Kunstgalerie-B7b (arch. Claude Strebelle, Daniel Boden, Charles Dumont, 1977-1979).
- 28 Groupe TOUT, *Droom van een levende steen*, 1982. Integratie in de Petits amphithéâtres (kleine aula's)/ Kunstgalerie-B7b
- 27 Paul De Gobert, *De ferryboot*, 1979. Integratie in de Chemiegebouwen-B6a (1967).
- 36 Groupe TOUT, *Droom van een geheime steen*, 1983.
- 37 Serge Vandercam, *Plek*, 1984.

### TIP

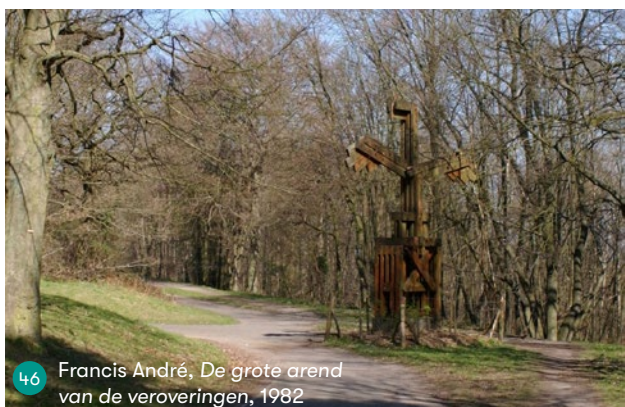
Heb zeker oog voor de architectuur van het C.H.U., het universitaire ziekenhuis (arch. Charles Vandenhove, 1962-1987), de centrale verwarmingseenheid-B10 (arch. Claude Strebelle, 1966-1968), de studentenwoningen (arch. André Jacquain, 1967), het Quartier des Urbanistes of ook het Kasteel van Colonster.



De Lande van Streupas



118 Emile Desmedt, *Imago*



46 Francis André, *De grote arend van de veroveringen, 1982*



47 Charles Lepaë, *Het geknielde meisje, 1951*



Uitzicht van op de Roche aux Faucons in Esneux

# De natuur in Sart Tilman

De hierboven voorgestelde wandelroutes laten je zonder uitzondering van de natuur genieten. De universitaire site van Sart Tilman werd immers in het hart van een diverse natuurlijke omgeving ingeplant. Doorheen je wandeling kruis je panelen die de natuurlijke rijkdommen van het domein toelichten: 244 ha bebossing werd als beschermd gebied geklasseerd en in de 22,5 ha van de Lande van Streupas overheersen heide en calaminaire (zinkminnende) grassen. Verkies je de wildere en natuurlijkere zones van het domein, laat dan de bebouwing achter jou en begeef je op de bospaden. Geniet tijdens deze wandeling van de natuur en laat je onderweg door een aantal kunstwerken van het Openluchtmuseum verrassen.

De GR 57 tussen Angleur en Esneux is wellicht één van de beste manieren om het groene hart van de site Sart Tilman te doorkruisen. De bewegwijzerde route vertrekt in het noorden, loopt door de Lande van Streupas en de uitgestrekte bossen van Sart Tilman, de universiteitscampus, la Roche aux Faucons (valkenrots)... Ter hoogte van de universitaire campus loop je langs enkele kunstwerken van het Openluchtmuseum; het staat je vrij één van bovenstaande kunstroutes in je tocht in te lassen (gebruik het algemene “Plan van de collectie”) alvorens de GR-route verder te zetten. Een uitstekende kans om je hart op te halen aan natuur en cultuur!

**Vertrek:** parking aan het treinstation, 4031 Angleur.

Volg de rood/wit-markering van de GR vanop de parking en loop in de richting van het viaduct onder de spoorweg. Ga onder het viaduct door en volg de rue de la Vaussale. Sla daarna af in de rue des Coudriers: aan het einde start het bospad.

**Aankomst:** Esneux, avenue Montefiore.

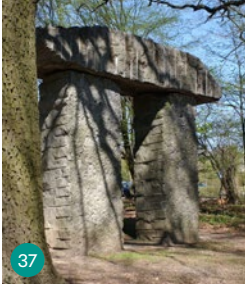
Bij aankomst in Esneux volgt de GR over ongeveer 600 m de N638 (avenue Montefiore) om daarna rechts af te slaan in de Parc du Mary. Om richting station te gaan, verlaat je de GR op dit punt en blijf je de hoofdweg (av. Montefiori) richting centrum Esneux volgen. Hier vind je volop eetgelegenheden. Het station ligt op 900 m van de splitsing.

**Afstand:** ca. 16 km | **Duur:** ca. 6u30 | **Markering:** bewegwijzering GR 57 in rood/wit  
Opgepast: op bepaalde plaatsen is er een groot hoogteverschil!

De punten van vertrek en aankomst zijn bereikbaar met het openbaar vervoer. De wandeling kan desgewenst ingekort worden: door onderweg terug te keren naar het vertrekpunt; door op de universiteitscampus na ca. 5 km (halte Quartier Agora) of na 6 km (haltes Quartier Blanc Gravier of C.H.U.) de bus naar het centrum of het station van Luik te nemen.



De GR 57 “Sentiers de l’Ourthe” is een wandelroute van meer dan 150 km tussen Luik en de stuwdam van Nisramont. De kaarten en Topo-Gidsen van de Sentiers de Grande Randonnées zijn beschikbaar op [grsentiers.org](http://grsentiers.org)



# Met bus 48

Deze route volgt het traject van bus 48 van aan het vertrekpunt aan de halte “rue de l’Aunaie” tot aan het eindpunt bij het universitaire ziekenhuis “C.H.U.”. Door deze formule met bus kan je snel een overzicht krijgen van het uitgestrekte domein Sart Tilman. Tegelijk kan je op deze manier vlot verplaatsen om kunstwerken in uiteenlopende hoeken zonder al te grote fysieke inspanningen te bezichtigen. Of, je kan het Openlucht-museum van Quartier naar Quartier doorgronden en lijn 48 als een hop-on hop-off formule gebruiken.

**Vertrek en aankomst:** TEC bushalte “Sart Tilman rue de l’Aunaie”, lijn 48, rue de l’Aunaie in 4000 Luik, richting “C.H.U.”. **Duur:** 11 minuten (zonder afstappen)  
Je kan buslijn 48 reeds nemen in het centrum of aan het station van Luik.

Op dit parcours kan je vlak bij onderstaande bushaltes snel volgende kunstwerken ontdekken (de nummers van de werken verwijzen naar het algemene plan):

## HALTE “RUE DE L’AUNAIE”

156 Olivier Bovy, *Er is iemand in de kamere*, 2019 123 Nicolas Kozakis, *Panoramische refuge*, 2011 114 Florence Fréson, *Doorsteek*, 2002

## HALTE “AMPHITHÉÂTRES”

1 Vincent Strebelle, *De schaduw van de Torê*, 1985 146 JABA, 2018 2 Tapta, *Transit*, 1992

## HALTE “CHIMIE”

144 Jean-Pierre Ransonnet, *De rode spar*, 2013 23 Félix Roulin, *Sculptuur van plan K*, 1975 37 Serge Vandercam, *Plek*, 1984

## HALTE “BARBECUE-GOLF”

95 Fernand Flausch, *De dood van de automobiele*, 1980

## HALTE “EDUCATION PHYSIQUE”

155 Xavier Mary, *Harry*, 2018

## HALTE “BOTANIQUE”

121 Peter Downsbrough, *TOUR, AU, DE, LA, LE, RE*, 2007 88 Paul Machiels, *Laat los*, ca. 1985

Op het einde van de rit ontdek je in de hallen en de gangen van het universitaire ziekenhuis C.H.U. meerdere muurpanelen die door wereldbekende kunstenaars zoals Daniel Buren, Sol LeWitt, Niele Toroni et Claude Viallat gedecoreerd werden.



Volgens het gekozen tarief of de abonnementsformule van de TEC (multirittenkaart of enkele rit) bedraagt de reistijd 1 uur. Op de bus kunnen alleen vervoersbewijzen voor één enkele rit van 1 uur of een dagticket gekocht worden.

Tarieven en reisroutes van de bus: [www.infotec.be](http://www.infotec.be)

# Musée en plein air — Sart Tilman

## Bezoekersadres

Onthaalpaviljoen (B1), rond-point Simone David-Constant, 4000 Luik  
(ideaal vertrekpunt voor je bezoek)

## Gegidste rondleidingen

Heel het jaar door kan je een beroep doen op een professionele gids die je persoonlijk door het Openluchtmuseum begeleidt. Informatie en reservatie op [www.museepla.uliege.be](http://www.museepla.uliege.be)

## Een opmerking, een vraag?

Contacteer ons via [musee.pleinair@uliege.be](mailto:musee.pleinair@uliege.be) of bel ons op 04 366 21 09.

[www.museepla.uliege.be](http://www.museepla.uliege.be)

  [museeenpleinair](https://www.instagram.com/museeenpleinair)



### STEUN HET OPENLUCHTMUSEUM!

Heb je van je bezoek genoten?  
Steun ons dan in de realisatie  
van onze opdracht van  
conservatie, restauratie en  
presentatie van de collectie.

Doe een gift aan het Musée  
en plein air du Sart Tilman op  
rekeningnummer BE81 7785  
9317 1324 met de vermelding  
“don MPA”.

Hartelijk dank voor je bezoek en  
je steun!